

Fáradozásait azonban siker koronázta, a kötet három kiadásban is megjelent a bukaresti Ifjúsági Könyvkiadónál. József Attila után, érdekes módon, Vörösmartyhoz pártolt, és — többek között — ő készítette el a Csongor és Tünde román fordítását. Majd ismét XX. századi költők következtek, Tóth Árpád és Kosztolányi Dezső. Az utóbbi Hajnali részegség című költeményének román megfelelője — ez tűnt a legkeményebb diónak — olyan kitűnően sikerült, hogy hozzáértéséről és szigorú ítéleteiről közismert nagy irodalomtörténészünk, a stilsztika nemzetközi hírű szakértője, néhai Gáldi László szerint Veronica Porumbacu a magyar költészet egyik leggondosabb román tolmácsolója. 1972-ben jelentek meg Weöres Sándor-fordításai, amelyeket a kritika nagy elismeréssel fogadott, s körülbelül találkozásunk időpontjában került a könyvesboltokba Radnóti-válogatása, Legszebb versek címmel, az Albatros Kiadó gondozásában.

Beszélgetésünk hosszúra nyúlt, búcsúznom kellett. A kijáratnál még megnyerő modorában lelkekre kötötte, hogy ha netalán irodalmi vagy egyéb művészi ambícióim lennének, igyekezzem, mert igen nehéz a határvonalat meghúzni a fiatal tehetség és ígéret s a kisiklott, kiégett „szellemi hajótörött” között, különösen ha az ember 35 tavaszt már megért. Elbúcsúztunk, majd kiléptem a téli estébe. Arra gondoltam, hogy a magyar—román irodalmi kapcsolatok ápolása és elmélyítése ügyének mindkét részről nagyon sok Veronica Porumbacura lenne szüksége.

KÁLMÁN BÉLA

SZOVJETUNIO

Magyar irodalom ukránul

Az előzmények rövid, jelzésszerű ismertetése nélkül nehezen találnánk hiteles magyarázatot a magyar irodalmi művek ukrán fordításának esetlegességeire, vagy a látszólag véletlenszerű kapcsolódások mögött is ott érezhető történelmi és kulturális meghatározottságokra. A történelmi helyzet sajátosága közismert: az ukránság egy része — az összlétszámot tekintve csekély töredék — egy államalakulatban élt a magyarsággal. Tehát az a tény, hogy a kárpátukránok közvetlenül is befolyásolhatták a két nép közötti kulturális cserét, vélhetnénk, egyenletes ritmusúvá, eleve szükségszerűvé tette a népek és kultúrák közeledését. Hogy ez felismert szükségszerűség volt, különösen meggyőző példákkal bizonyította Váradi-Sternberg János, ungvári történészprofesszor. Tőle tudjuk, kötetben foglalta össze kutatásainak eredményét, hogy Ivan Franko, Sevcsenko mellett a legismertebb ukrán író tanulmányt ír a magyarok ősmondájáról, s az Anonymus-gesta motívumait felhasználva, *Álmos* címmel elbeszélő költeményt. Viszont példákkal sem kell bizonyítani, hogy valamikor a nacionalista indulatok — bármelyik fél részéről is — mennyire megzavarták ezeket az egymáshoz közelítő, kezdetben tétova mozdulatokat.

Nem mentséggként mondom, inkább óhajként, buzdításként: nem áll rendelkezésünkre a magyar irodalom ukrán fordításainak bibliográfiája, mint például a szlovák fordítások esetében. De ahhoz, hogy megközelítőleg objektív képet alkothassunk, elegendő résztanulmány, információ áll rendelkezésünkre. Köszönhető mindez a már fentebb említett Váradi-Sternberg János szívós kutatómunkájának, Jurij Skrobinec, a kiváló műfordító filológiai búvárkodásának, vagy a Vseszvit (az ukrán világiro-

dalmi folyóirat) ez évi negyedik számában a magyar irodalmi művek ukrán fordítását áttekintő Klementina Olekszandrovának.

Jurij Skrobinec volt az, aki a korábbi feltevéssel ellentétben megállapította, hogy az első Petőfi-fordítások nem Pavlo Hrabovszkij, a kiváló forradalmi demokrata költő nevéhez fűződnek, mert Oszip Makovej és Vaszil Scsurat előbb fordították ukránra Petőfi verseit. Az első Petőfi-vers, Az erdőnek madara van..., amely 1891-ben jelent meg a Zerkalo (Tükör) című élclapban, fordítója máig rejtve maradt, nevét egy M. betű jelzi. Kötetben először 1898-ban jelent meg Petőfi-vers. V. Scsurat *Világlíra* antológiájában szerepel *A kritikusokhoz* című verse Victor Hugo, Tyutcsjev, Robert Burns stb. társaságában. Scsurat nevéhez fűződik Arany *Keveháza* című elbeszélő költeményének a fordítása is. A kor legjelentősebb Petőfi-fordítója, ha az elsőség nem is őt illeti, mégis Pavlo Hrabovszkij. Alkata, vonzódásának természetese magyarázza válogatásának jellegét: főleg a forradalmi versek vonzották (több mint harminc verset fordított Petőfőtől, amelyek publikálását Ivan Franko segítette, miközben a költő Szibériában raboskodott). De Hrabovszkij nemcsak Petőfit fordított, hanem több klasszikusunk versét ültette át ukránra, igaz, ezek a fordításai már csak halála után, a szovjet hatalom éveiben jelentek meg: Tompa, Czuczor Gergely, Gyulai Pál, Kisfaludy Károly, Reviczky, Vajda, Csokonai, Vörösmarty, Arany, Eötvös József verseit tolmácsolta többek között.

Hogy Petőfi műveinek a fordításánál ilyen hosszasan időzünk, nem véletlen. Mint sok más nyelvterületre, az ukránra is az ő költészetének, hírének lobogója alatt vonultak be a többiek: a kortársak éppúgy, mint később az utódok. Verseinek eddigi négy kiadása, illetve a *János vitéz* és *Az apostol* különkiadása jelzi az ukrán fordítók és olvasók vonzódását Petőfi életművéhez és — legendájához. Igaz, nem hagyható figyelmen kívül, hogy a gyűjtemények, az irodalomtörténeti értékelések legtöbbször a kerek évfordulók köré csoportosíthatók, de ennek tudatában is megállapítható: Petőfi világirodalmi rangjához méltó helyet foglal el az ukrán nyelvterületen is.

Nehezebb, göröngyösebb utat kellett megtenni az Arany-műveknek, míg eljutottak az ukrán olvasóhoz. Nem időbeli késésről van szó, hisz említettük, hogy már a századvégen megjelent a *Keveháza* című költeménye, Hrabovszkij is fordított verseiből, neve mégis inkább csak Petőfi barátjaként bukkant fel, az életműre kevesebb fény esett. Igazán csak 1969-ben vesz róla tudomást az ukrán irodalmi közvélemény: ekkor jelenik meg Jurij Skrobinec fordításában a *Toldi* és 17 Arany-ballada. A siker nem marad el — az olvasók és a kritika is melegen köszönti a költőt, de kijut az elismerésből a fordítónak is (Szemen Panyko a *Vszeszvít*-ben köszönti a költőt és kitűnő fordítóját).

Folytassuk a sort klasszikus költőinkkel. Úgy véljük, a tények is erről tanúskodnak, a XX. századi magyar líra kissé mostohagyereknek számít az ukrán fordítók, kiadók körében. Az, hogy egyetlen XX. századi költőnknek sincs önálló ukrán nyelvű kötete, mindenesetre ezt látszik bizonyítani. Igaz, 1949-ben megjelent Ungvárott egy közös Ady—József Attila-kötet, továbbá Skrobinec fordításában egy szép, értékes gyűjtemény *Magyar Hárfa* címmel, amelyben Gyöngyösitől napjainkig 47 költőnk 164 verse olvasható, de ezek legfeljebb csak csökkentik hiányérzetünket. A *Vszeszvít* idei négyes száma a bizonyosság rá, hogy eleven az érdeklődés József Attila költészetére iránt. Skrobinec és Mikola Sapoval fordításában egy kisebb kötetnyi verset közöl a folyóirat József Attilától.

A mai magyar líra legjobb képviselőit, főleg Skrobinec fordításában, a folyóiratok hasábjairól ismerhetik az olvasók, önálló kötete nem jelent meg líránk mai képviselőjének, így megint Skrobinec neve és antológiája, a *Magyar Hárfa* kínálkozik a felsorolás végére. Váci-, Illyés-, Weöres-fordításai ízelítőt adnak a magyar líra aranyalairól, többszólamúságáról.

Prózaírodalmunk Jókaival mutatkozott be. Még a múlt század végén megjelent *Szabadság a hó* alatt című regénye, azóta újabb művei olvashatók: a *Sárga rózs*a (ford. Ivan Csendej, Oleksza Markus), továbbá a *Köszívű ember fiai* című regénye

(ford. Konsztantin Bibikov). Móricz Zsigmond nevét előbb egy elbeszélésgyűjteményből ismerte meg az olvasó, a *Légy jó mindhalálig* a népszerűséget is biztosította számára. Mikszáth nevét egyetlen műhöz társítja az ukrán olvasó, s hogy jól megjegyezte a nevet, bizonyítja a *Különös házasság* újabb kiadása (1955, 1972).

A két háború közti magyar irodalom — hasonlóan az orosz fordításokhoz — szinte egyet jelentett az emigráció irodalmával. 1930-ban Harkovban tartották meg a proletár írók nemzetközi tanácskozását. A tanácskozás a stratégiai szempontok egyeztetésén túl jó alkalom volt arra, hogy a figyelem ráirányuljon a különböző irodalmakra. Így jutottak el az ukrán olvasóhoz Zalka Máté művei (*Doberdó; Egy, kettő, három; A bolygók visszatérnek; Mese az örök békéről*), Illés Béla *Kárpáti rapshódiajának* részletei, illetve elbeszélései. Ekkortájt jelennek meg Gábor Andor elbeszélései, Gergely Sándor *Pereg a dob* című regénye, továbbá Karikás Frigyes, Madarász Emil írásai. Nagy sikere volt Balázs Béla *Brunner Károly*, illetve *Mozart* című művének.

Az ötvenes évek hazai sematikus irodalomszemlélete a befogadó irodalom értékrendjét is meghatározta. „Legfordítottabb” írónk ez idő tájt Aczél Tamás, akinek rövid idő leforgása alatt két ukrán nyelvű kötete jelenik meg. 1951-ben jelenik meg Urbán Ernő Kossuth-díjjal kitüntetett műve, a *Tűzkeresztység*, sikerrel játsszák az ukrán színpadokon is. Veres Péter is ekkor „debütál” elbeszélésgyűjteményével. Meg kell említenünk két népmesegyűjteményt, amelyek gyors egymásutánban jelentek meg (1954, 1956).

Az ötvenes évek végén, amikor helyreáll irodalmunk értékrendje, a befogadó irodalom is igazodik a megváltozott helyzethez. 1958-ban, jóval megelőzve az orosz és egyéb szovjet kiadásokat, megjelenik Illyés *Puszták népe* című írói szociográfiája. Erre az időre esik Kántor Zsuzsa ifjúsági regényének, a *Práter utcának* a megjelenése is.

A hatvanas évek fontosabb kiadványai közül élre kívánczik Madách drámai költeményének, *Az ember tragédiájának* a fordítása. Mikola Lukás ültette át ukránra. 1968-ban jelenik meg Móricz elbeszéléseiből egy csokorralaló, a fordító ez esetben Jurij Kerekes. Napvilágot lát Gergely Sándor Dózsa-trilógiájának első része, Hidas Antal 75. születésnapját az ukán közvélemény a *Ficzek úr* kiadásával ünnepli. Megjelenik Goda Gábor *Családi kör* című regénye, a nagy sikerű *Puskák és galambok* Tatai Sándortól, Somogyi Tóth *Gyerektűkör* című műve, Thúry Zsuzsa *Angéla* és Dobozy Imre *Márciusi hóvirágok* című írása, Petrovácz István kisregénye, végül de nem utolsósorban Karinthy Frigyesről a *Tanár úr kérem...* Néhány hete került a könyvesboltokba Darvas József *Részeg eső* című regénye, K. Bibikov fordításában.

Ezek a fontosabb, ukrán nyelven megjelent magyar irodalmi alkotások. Nem minden esetben tüntettük fel a művek fordítóit, mert a nevek sorról sorra azonosak lettek volna. Leonyid Pervomajszkij, akinek neve összeforrt Petőfi költészetével, aki a halál árnyékában is Petőfi válogatott kötetét rendezte sajtó alá, már nincs az élők sorában. Elhunyt Mihajlo Tomcsanyi is, akinél jobban Móriczot, Mikszáthot senki nem fordított ukránra. A hatvan felé közeledve fáradhatatlanul dolgozik Panyko Szemen, rendszeresen fordít, főleg verseket, Mikola Sapoval, Jurij Kerekes, a korábbanál kevesebbet Ivan Csendej. Rajtuk kívül említenünk kell még Konsztantin Bibikov nevét, aki főleg prózát fordít. A fiatalok? Nincsenek, legalábbis olyanok, akik már eddig is próbálkoztak volna komolyabb mű fordításával. Vaszil Huszti, Volodimir Fedinisinec, Petro Szkunc nevét említhetjük, de ők inkább csak kárpát-ukrajnai magyar költők verseinek fordítására vállalkoztak eddig.

Jurij Skrobinecet szándékosan hagytam ki a felsorolásból. Őt külön fejezet illeti meg a magyar irodalom ukrán fordításának történetében. Ne féljünk a szótól: Skrobinecnek már most *fordítói életműve* van. Legutóbbi találkozásunkkor egy hosszú listát hozott magával. Nem *felvágásból* mentegetőzött, de nem szeretné, ha bárki is kimaradna a felsorolásból. Fordítói alázat? Precizitás? Filológus pontosság? Bizonyára mind a három együtt. Tiltakozik az ellen, hogy „intézménynek” tekintésék. Ó sajnálja legjobban, hogy a fiatalok számára ma kevésbé vonzó ez a terület.

Műfordítói debütálása nem mindennapi volt. Első fordítása, Petőfi *Nemzeti dal* című költeménye a szabadságharc centenáriumán jelent meg az ungvári *Zakarpatszka Pravda*-ban. Petőfi azóta is nagy szerelme. Lefordította a *János vitézt* (szinte egyszerre jelent meg L. Pervomajszkij fordításával), *Az apostolt*, Petőfi számtalan versét. Ő a fordítója a *Puszták népének*, a *Légy jó mindhalálignak*, a *Tanár úr kéremnek*. Lefordította a *Toldit*, *Arany balladáit*, a Magyar Hárfa című gyűjteményében majd félszáz költőtől találunk verseket.

Egyik legutóbbi vállalkozása azonban mindenképp külön is említést érdemel. Ritka műfordítói feladatra vállalkozott: a múlt század végén Fincziczky Mihály által gyűjtött és fordított ukrán népmesék eredeti kézírata elkallódott. Ezelőtt néhány évvel az Európa Kiadó *Vasorrú Indzsibaba* címmel jelentette meg magyarul Fincziczky gyűjteményét. Skrobinec most visszafordította ukránra és alapos utószóban ismertette a népmesék kalandos útját, s vallott a különös vállalkozás jellegéről, természetéről.

Tőle tudjuk, hogy legközelebb Bartók kórusműveinek a gyűjteménye jelenik meg ukránul, a szövegeket ő fordította. Ezen kívül egy Ungvárott megjelenő, fiatal költőket bemutató antológiában az ő fordításában olvashatók a kárpát-ukrajnai fiatalok versei. Legközelebbi vállalkozása is rendhagyó az eddigiekhez képest: magyar szólásokat és közmondásokat fordít. És folyamatosan a mai magyar költőket, különböző folyóiratok számára.

Végezetül ejtsünk néhány szót a tudományos, kritikai irodalomról. Az ukrán—magyar irodalmi kapcsolatok alakulását figyelők előtt nagyon ismerősen cseng már Kira Sahova neve. Két Petőfi-monográfiája jelent meg ukránul, ezen kívül szinte nincs olyan ukránra fordított magyar mű, amelynek a megjelenésénél ne bábáskodna valamilyen minőségben. Legújabb tanulmánykötetén épphogy megszáradt a nyomdafesték: a XIX. és a XX. század külföldi irodalmát, írói életműveket tárgyaló tanulmányok közül jut néhány a magyar irodalomnak is. Elemzi Mikszáth, Szabó Magda és Hidas Antal munkásságát. Sahova teljesítménye a szovjet irodalomtörténet egészét tekintve is megbecsülést vívott ki magának. Rajta kívül feltétlenül szólnunk kell Ivan Mehela szorgos, a magyar irodalom értékeit, újabb alkotásait, vitáit rendszeresen ismertető tevékenységéről. Legutóbb a *Vszeszvit* 1975. 4. számában közölt, a modern magyar költészet többszólamúságát jó érzékkel ismertető tanulmányt. Személyében a magyar irodalom egyik legjobb propagátorát ismerhettük meg.

Végezetül szólnunk kell a magyar drámák és színművek fordításáról. Itt található továbbra is a legnagyobb fehér foltok. Urbán Ernő említett darabján és Gergely Sándor még az ötvenes években játszott drámáján kívül *Az ember tragédiája* jelent meg nyomtatásban. Szkrobinec jóvoltából viszont újabb eredményről adhatunk hírt: az Ungvári Drámai Színház felkérésére elvégezte a *János vitéz* dramatiszálását és fordítását. A bemutató előreláthatólag jövő évben lesz.

BALLA GYULA